

בס"ד, שבט תשפ"א

דבר תורה לפרשת בא – הרב דוד בס

"ויסעו בני ישראל מרעמסס סכתה"

(שמות יב, לז)

סוכות ממש עשו להם במקום חנייתם... כדרך מלכים היושבים בסוכות, ולא כדרך עבדים שבורחין בהחבא

(מדרש שכל טוב שם)

בכל שנה (כלומר, בשנים כתיקון, כשאנו מתפללים בבית הכנסת ושומעים קריאת התורה בנינוחות), בעליית "רביעי" של פרשת בא, מתפשטת בכולנו תחושת חוסר סבלנות ותמיהה.

סיפור עשר המכות עומד להגיע לשיאו; משה רבינו מתרה בפרעה בחרי אף שהמכה הגדולה מכולן עומדת ליפול עליו ושבמהרה הוא עתיד להתחנן שנצא מארצו; ואז – כשאנו מתווחים ומצפים לשמוע כיצד מתממשת ההבטחה, כיצד הקב"ה מכה בבכורי מצרים וכיצד פרעה נכנע ומושפל ובני ישראל יוצאים סוף סוף לחירות ביד רמה – לאחר האכזבות הרבות מתשע המכות הקודמות, שהסתיימו זו אחר זו בלא כלום – דווקא אז נפסק הסיפור, והתורה בוחרת פתאום לדבר באריכות על דיני קרבן פסח. פרטי הדינים נמשכים עד סוף ה"עלייה"; ה"עלייה" הבאה עוסקת כולה בהגשמת פרטי הדין – התורה מספרת לנו בפרוטרוט כיצד מילאו בני ישראל אחרי פרטי המצווה והקריבו את קרבן הפסח. רק ב"ששי" חוזרת התורה וממשיכה את הסיפור שאנו מחכים לו בקוצר רוח, בקטע הפותח במלים החגיגיות "ויהי בחצי הלילה"; רק אז היא מביאה בפנינו את הבהלה של פרעה ואת שחרור בני ישראל ויצאתם מרעמסס סוכותה. והקורא תמה: כלום דרוש היה לקטוע את הסיפור החשוב ביותר בהיסטוריה דווקא רגע לפני סיומו? מדוע כה דחוף היה לתורה לספר לפני מכת הבכורות – לא אחריה – את דיני קרבן הפסח ולפרט את מעשה הקרבתו במצרים?

מסתבר, שסיפור קרבן הפסח אינו הפסקה בסיפור יציאת מצרים; הוא החלק המרכזי בסיפור. מכת הבכורות אינה כלל ועיקר לב העניין.

הסיפור על קרבן הפסח הוא ביטוי מופלא מאין כמותו לבטחון בה' ולאומץ לב. תקופה קצרה לפני כן סירב משה רבינו להצעת פרעה לזבוח קרבנות בארץ מצרים מבלי לצאת ממנה, תוך שהוא מסביר למלך, שפרובוקציה כזו היא סיכון בלתי מתקבל על הדעת, שהרי הבהמות קדושות בעיני המצרים (שמות ח, ב):

"כי תועֵבַת מִצְרַיִם נִזְבַּח לִיקְנֹק אֱלֹהֵינוּ;

הֵן נִזְבַּח אֶת־תּוֹעֵבַת מִצְרַיִם לְעִינֵיהֶם - וְלֹא יִסְקְלֵנוּ?"

הקרבת קרבן הפסח במצרים היא מהפכת-חירות חסרת תקדים בתולדות העולם: עבדים שוחטים בפומבי את הבהמות הקדושות של אדוניהם, את אלוהי האדונים.

מזוית הראייה שלנו קשה לתפוס עד כמה מרשים אומץ הלב שהיה דרוש לעשייה הזו. הסיכון אינו נראה לנו מאד משמעותי, שהרי ימים אחדים אחרי לקיחת הגדיים והטלאים ושעות בודדות אחרי שחיטתם באה מכת הבכורות ומיד אחר כך שחרר פרעה את בני ישראל. אבל בזמן אמת, כשבני ישראל הקריבו את הקרבן, עדיין לא אירעה מכת הבכורות; משה רבינו אמר לפרעה ולהם שזה יקרה, אבל זה עדיין לא קרה. בני ישראל היו עדיין כלואים בתוך בית העבדים. מעשה ההקרבה מבטא אפוא בטחון עצום בה' ובמשה עבדו.

בטחון זה הושג, כמסתבר, באמצעות תשע המכות הראשונות. אל-נכון, זו התועלת שהן הביאו. הן לא שכנעו את פרעה, אבל הן כן שכנעו את בני ישראל שפרעה אינו הכח החזק והחשוב בעולם ושיש ערכים שראוי להיאבק למענם אפילו נגד פרעה.

זו היציאה האמיתית מעבודת מצרים. הקב"ה יכול היה, כמובן, לדלג על תשע המכות הראשונות, להתחיל את המכות במישרין במכת הבכורות ולגרום לפרעה להיכנע מייד ולשחרר את עם ישראל. אבל לו היה עושה כך, לא היתה ביציאת מצרים תועלת ממשית. התוצאה הייתה רק שחרור פיזי: חבורת עבדים יצאה ממצרים למדבר סיני ולארץ ישראל – אבל בני החבורה היו ונתרו עבדים ברוחם.

בפני הקב"ה, כשבא לשחרר את ישראל ממצרים, עמדו שתי משימות. האחת קלה: לשכנע את פרעה. השניה היתה כמעט בלתי אפשרית: לשכנע את עם ישראל שאין הם עבדים, שיפסיקו לעבוד למצרים ולכבד את אלוהיהם ההולכים על ארבע. מטרתן של תשע המכות הראשונות הושגה: עם ישראל היה מוכן למרוד במצרים, לקחת סיכון של תשלום מחיר עצום, לשחוט את אלוהי המצרים – כשהם עדיין עבדים, וכשעדיין אין רואים את מכת הבכורות. לאחר שמטרה זו הושגה, כל היתר, כלומר, המכה העשירית, היה כבר כמעט מובן מאליו (שמות יב, ג): "וְיִרְאֵתִי אֶת־הָאֱלֹהִים וַיִּפְסַחְתִּי עֲלֵיכֶם".

הדרמה הגדולה של יציאת מצרים היא הרוח הגדולה של החירות, של הנאמנות לעקרונות ולערכים שמעל החומר. זו הרוח שממנה שאבו החשמונאים השראה, כשיצאו, מעטים מול רבים וחלשים מול גבורים, למאבק למען חירותם לשמור את יהדותם. זו הרוח שממנה שאבו אסירי ציון כוח במאבקם בברית המועצות. זו הרוח שממנה שאבו בני אדם רבים בכל העולם, אלפי שנים אחר כך, אומץ לב כששברו את שלשוליהם ויצאו למאבקים למען הצדק והחירות תוך נכונות להקרבה עצמית עבורם.

שכני וידידי הרב דני גולדשטיין הסב את תשומת לבי לכך שזו, כנראה, משמעותה הפשוטה של פתיחת סיפור מסעות יציאת מצרים, פתיחה הנשמעת לכאורה טרחנית ומיותרת (שמות יב, לו): "וַיִּסְעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמֶסֶס סִכְתָּה". מוזר, לכאורה, שהתורה רואה חשיבות בפירוט ותיאור מקום החניה הראשונה של בני ישראל. מוזר עוד הרבה יותר שבמקום אחר (ויקרא כג, מב-מג) רואה התורה את הפרט הזה כחשוב עד כדי כך שהיא מצווה עלינו לעשות לו זכרון מדי שנה:

בַּסֵּפֶת תִּשְׁבוּ שְׁבַעַת יָמִים כָּל־הָאֶזְרַח בְּיִשְׂרָאֵל יֹשְׁבוֹ בַּסֵּפֶת, לְמַעַן יִדְעוּ דַרְתֵּיכֶם כִּי בַסֵּלוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאֵי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם.

הקורא תמה עד מאד: וכי מה איכפת לה לתורה האם בני ישראל חנו בדרכם ונחו בסוכות או אם הלכו עד ים סוף במסע אחד וגמאו את המרחק בבת אחת בריצה או בדהירה מהירה על גמלים? מדרש שכל טוב (פרשת בא יב, לו) מבאר את פשר העניין:

סוכות ממש עשו להם במקום חנייתם... כדרך מלכים היושבים בסוכות, ולא כדרך עבדים שבורחין בהחבא.

זה העניין. הסוכות מבטאות את העובדה שבני ישראל השתחררו ממנטאליות של עבדים והתאזרו אומץ לב ובטחון; הם לא ברחו מצרים אלא יצאו במסע מסודר וישבו לנוח ככל הדרוש, מבלי לפחד שמה ירדפו אחריהם אדוניהם לשעבר. זו עיקרה של הגאולה: חירות הנפש.

אזרחי ארצות הברית של אמריקה רגילים לחגוג את יום עצמאותם ב-4 ביולי, היום בו נחתמה מגילת העצמאות שלהם בפילדלפיה בשנת 1776. הרב גולדשטיין, יליד ארה"ב שעלה לארץ, הסב את תשומת לבי למכתב שכתב ג'ון אדמס - מאבות האומה האמריקנית ונשיאה השני - לרעייתו אביגיל אדמס, דמות חשובה בזכות עצמה, ובו חיווה דעתו שיום העצמאות האמיתי, זה שראוי לחגוג, הוא יום 2 ביולי:

The Second Day of July 1776 will be the most memorable Epocha in the History of America. I am apt to believe that it will be celebrated, by succeeding generations, as the great anniversary Festival. It ought to be commemorated as the Day of Deliverance by solemn Acts of Devotion to God Almighty. It ought to be solemnized with Pomp and Parade, with Shews, Games, Sports, Guns, Bells, Bonfires and Illuminations from one End of this Continent to the other from this Time forward forever more.

ב-2 ביולי החליטו נציגי שלוש עשרה המושבות באמריקה להכריז על עצמאות מהמלך הבריטי. עבודת הניסוח של ההכרזה דרשה יומיים נוספים, וכך התעכבה החתימה עליה עד ה-4 ביולי - ומלחמת השחרור דרשה מספר שנים נוספות. אבל ההחלטה להפסיק להיות עבדים ולהשתחרר מעולו של המלך הבריטי גמלה בלבם של נציגי המושבות כבר ב-2 ביולי. זה היום בו הם החליטו להיות עצמאים; וזה מה שחשוב.